

2016-07-01

ภัยแล้ง-น้ำท่วม : ความร่วมร้อยพิศชอยจากยลายนาสู่มหานคร

สุจิตรา วาสนาดำรงดี

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/cuej>

Part of the [Environmental Sciences Commons](#)

Recommended Citation

วาสนาดำรงดี, สุจิตรา (2016) "ภัยแล้ง-น้ำท่วม : ความร่วมร้อยพิศชอยจากยลายนาสู่มหานคร," *Environmental Journal*: Vol. 20: Iss. 3, Article 7.

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/cuej/vol20/iss3/7>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Environmental Journal by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

ภัยแล้ง-น้ำท่วม: ความร่วมรับผิดชอบ จากปลายนาสู่มหานคร

ดร.สุจิตรา วาสนาดำรงดี *

ดร.ปัทมา ตันวัฒนะ *

วิกฤติภัยแล้งจากปรากฏการณ์ “เอลนีโญ” ในช่วงต้นปี 2559 ที่ผ่านมาและการเริ่มต้นของปรากฏการณ์ “ลานีญา” ที่คาดการณ์ว่าจะนำมาซึ่งปริมาณน้ำฝนที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงครึ่งหลังของปี 2559 นี้ คนไทยจะร่วมกันรับมือกับภัยพิบัติที่ผันผวนนี้อย่างไร สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้ตระหนักถึงประเด็นปัญหาดังกล่าวจึงได้จัดเสวนาวิชาการ เรื่อง “ภัยแล้ง-น้ำท่วม: ความร่วมรับผิดชอบจากปลายนาสู่มหานคร” เมื่อวันที่ 26 พฤษภาคม 2559 ณ ห้องประชุม 105 มหาจุฬาลงกรณ์ โดยมีผู้เข้าร่วมการเสวนากว่า 100 ท่านจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาควิชาการ และภาคประชาสังคมในงานเสวนาดังกล่าว สถาบันฯ ได้เชิญวิทยากรที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญจากภาคส่วนต่างๆ มาร่วมในการนำเสนอข้อมูลและร่วมอภิปราย

ก. ผู้บริหารร่วมกับวิทยากรรับเชิญ

ข. ผู้เข้าร่วมการเสวนา

รูปที่ 1 ภาพการเสวนาในภาพรวม

สถานการณ์น้ำของประเทศไทย

วิทยากรจากกรมชลประทาน คุณเลิศชัย ศรีอนันต์ ผู้อำนวยการสำนักบริหารจัดการน้ำและอุทกวิทยา ได้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์น้ำของประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศซึ่งพบว่า ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาน้ำท่วมเกือบทุกจังหวัดถึง 13 ครั้ง โดยน้ำท่วมปี 2554 ได้สร้างความเสียหายทางเศรษฐกิจและชีวิตของประชาชนมากที่สุด คิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจถึง 1.44 ล้านบาท มีผู้ได้รับผลกระทบถึง 12.8 ล้านคนและเสียชีวิต 813 คน โดยสาเหตุสำคัญมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการกระทำของมนุษย์โดยตรง ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินและการบริหารจัดการน้ำด้านการพัฒนาแหล่งน้ำ ส่วนสถานการณ์ภัยแล้ง พบว่าในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ประเทศไทยประสบปัญหาภัยแล้งถึง 15 ครั้งโดยประสบภาวะภัยแล้งต่อเนื่องหลายปีในช่วงปี พ.ศ. 2533-2536 ทั้งนี้ เป็นที่สังเกตได้ว่า ปัญหาภัยพิบัติทั้งน้ำท่วมและภัยแล้งมีแนวโน้มเกิดบ่อยขึ้น

สำหรับสถานการณ์น้ำในปี 2559 นี้ พบว่า น้ำต้นทุนในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางในช่วงฤดูแล้งปี 2558/2559 มีปริมาณน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับช่วงเดียวกันในปีที่ผ่านมา ปัญหาภัยแล้งในปี 2559 ก่อนข้างวิกฤตกว่าปี 2558 เห็นได้จากจำนวนอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่อยู่ในระดับวิกฤต กล่าวคือมีปริมาณน้ำในอ่างน้อยกว่าร้อยละ 30 ของปริมาตรจุของอ่างถึง 23 แห่งจากทั้งหมด 33 แห่ง ในขณะที่ปี 2558 อ่างเก็บน้ำที่วิกฤตมีเพียง 12 แห่ง อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลของกรมอุตุฯ คาดว่า ปลายปี 2559 นี้ สภาพอากาศจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ปรากฏการณ์ลานีญา โดยในช่วงเดือนสิงหาคมถึงตุลาคม ปริมาณฝนจะมากกว่าปกติซึ่งกรมชลประทานคาดว่า หากฝนตกเหนือเขื่อน เขื่อนน้ำจะรองรับได้ และหากฝนตกท้ายเขื่อน ระบบชลประทาน ระบบคันกันน้ำน่าจะช่วยบรรเทาได้ระดับหนึ่ง

รูปที่ 2 คุณเลิศชัย ศรีอนันต์ ผู้อำนวยการสำนักบริหารจัดการน้ำและอุทกวิทยา กรมชลประทาน

ในการบริหารจัดการน้ำที่ผ่านมา กรมชลประทานและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและวิเคราะห์แนวโน้มสถานการณ์น้ำซึ่งประกอบด้วยผู้แทนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง โดยคณะกรรมการฯ ได้ทำงานอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 ในช่วงที่ประเทศประสบปัญหาภัยแล้งนี้ กรมชลประทานได้จัดทำแผนการจัดสรรน้ำโดยพยายามควบคุมสัดส่วนการใช้น้ำภาคเกษตรไม่ให้สูงเกินกว่าร้อยละ 31 และรักษาระดับการใช้น้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภคให้อยู่ที่ร้อยละ 19 ส่วนการใช้น้ำเพื่ออุตสาหกรรมอยู่ที่ร้อยละ 2 และพยายามคงระดับน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศน์และอื่นๆ อีกร้อยละ 48

สำหรับการบริหารจัดการน้ำในช่วงฤดูฝน ปี 2559 กรมชลประทานได้กำหนดมาตรการไว้ 4 มาตรการดังนี้ 1) จัดสรรน้ำเพื่อการอุปโภค-บริโภคและรักษาระบบนิเวศให้เพียงพอตลอดทั้งปี 2) ส่งเสริมการปลูกพืชฤดูฝนให้ใช้น้ำฝนเป็นหลัก 3) บริหารจัดการน้ำทำให้มีประสิทธิภาพสูงสุดด้วยระบบอาคารชลประทาน และ 4) ดำเนินการเก็บกักน้ำในเขื่อนให้มากที่สุด ไม่ต่ำกว่าเกณฑ์เก็บกักน้ำต่ำสุด (Lower Rule Curve: LRC) ตามช่วงเวลา เพื่อความมั่นคงด้านการอุปโภค-บริโภคและรักษาระบบนิเวศ นอกจากนี้ กรมชลประทานยังได้แนะนำให้เกษตรกรในพื้นที่ลุ่มต่ำเริ่มทำการเพาะปลูก เมื่อกรมอุตุนิยมวิทยาประกาศการเข้าสู่ฤดูฝน เพื่อให้เก็บเกี่ยวได้ก่อนที่จะเกิดน้ำท่วมในช่วงปลายปี รวมทั้งได้จัดทำแผนการป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำในช่วงฤดูฝนซึ่งมีทั้งมาตรการที่ไม่ใช้สิ่งก่อสร้าง อาทิ การบริหารจัดการน้ำในอ่างเก็บน้ำ การพร่องน้ำในทุ่งเพื่อรองรับน้ำในช่วงน้ำหลาก และมาตรการใช้สิ่งก่อสร้าง เช่น แผนงานขุดลอกคลองชลประทานและอ่างเก็บน้ำ เป็นต้น

ในระดับประเทศ หน่วยงานภาครัฐได้จัดทำยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำ 6 ด้าน ได้แก่ 1) การฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำที่เสื่อมโทรม 2) การแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภค 3) การแก้ไขปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการผลิต (เกษตร/อุตสาหกรรม) 4) การป้องกันและบรรเทาอุทกภัย 5) การจัดการคุณภาพน้ำ และ 6) การบริหารจัดการ

การบริหารจัดการต้นน้ำและจากปลายน้ำ

วิทยาการคุณสำรวย ผัดผล นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลเมืองจาง จังหวัดน่าน ได้นำเสนอปัญหาภัยพิบัติทั้งภัยแล้งและน้ำท่วมฉับพลันอันเกิดจากการสูญเสียพื้นที่ป่าซึ่งเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินในจังหวัดน่านในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาทำให้เกิด “เขาหัวโล้น” โดยในช่วงปี พ.ศ. 2555-2558 คาดการณ์ว่ามีการบุกรุกทำลายป่าถึง 252,567 ไร่ ซึ่งเป็นอัตราการบุกรุกที่สูงกว่าในอดีตอย่างมากตัวเร่งให้เกิดการบุกรุกทำลายป่า คือ การผลิตแบบทุนนิยมที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวโพดซึ่งเป็นพืชเชิงเดี่ยว มีการประกันราคาตั้งแต่เริ่มปลูกและการจัดหาอุปกรณ์เครื่องจักรในการแผ้วถางป่า ยามาหัวฮั่วและสารเคมีควบคุมแมลง ส่งผลให้พื้นที่ป่าลดลงอย่างรวดเร็วซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทั่วทุกจังหวัดในภาคเหนือ

จังหวัดน่านเป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำน่านซึ่งเป็นแม่น้ำต้นสายของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ไหลสู่ภาคกลาง เมื่อพื้นที่ป่าในจังหวัดน่านลดลงอย่างมากจึงได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรน้ำทั้งภาวะแล้งและภาวะน้ำท่วมฉับพลัน ชาวบ้านจำเป็นต้องหาทางปรับตัวเพื่ออยู่รอดกับภัยพิบัติที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี

ตำบลเมืองจางมีประชากรรวม 6,098 คน จำนวน 1,892 ครัวเรือนซึ่งปัจจุบัน ชาวบ้านเริ่มประกอบอาชีพที่หลากหลายนอกจากนี้ในอดีต มีทั้งอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพอื่นๆ เช่น ค้าขาย รับจ้าง ฯลฯ อบต.เมืองจางได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเร่งฟื้นคืนพื้นที่ป่า โดยเห็นว่า การแก้ไขปัญหาอย่างยั่งยืนต้องให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการรักษาป่า ประเด็นท้าทายมิใช่เรื่องการปลูกป่า แต่เป็นเรื่องการหา “พื้นที่ปลูก” ซึ่งจะต้องขอคืนที่ดินที่ชาวบ้านแผ้วถางไปทำนาทำไร่ ดังนั้น การหาพื้นที่ปลูกป่าได้จำเป็นต้องมีความไว้วางใจและการแลกเปลี่ยนกับชาวบ้าน นั่นคือการสร้างอาชีพทางเลือกให้ชาวบ้านมีรายได้ไม่น้อยกว่าอาชีพเดิมแต่ใช้พื้นที่เกษตรน้อยกว่า ด้วยเหตุนี้ อบต.เมืองจางจึงเสนอทางออกในการแก้ปัญหาโดยให้ชุมชนเป็นฐานการพัฒนาภายใต้แนวคิด “เกิดการฟื้นฟูพื้นที่ป่าในพื้นที่จังหวัดน่านสร้างอาชีพให้ชาวบ้านมีรายได้และเพิ่มคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น”

รูปที่ 3 คุณสำราญ ผัดผล นายกองค้การบรหการส่วนตำบลเมืองจันท์ จังหัดน่าน

อบต.เมืองจันท์ได้จัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ป่าตำบลเมืองจันท์ ประกอบด้วยเป้าหมาย 4 ระยะ 9 แผนดำเนินงาน ดังต่อไปนี้ 1) โครงการนาแลกป่า 2) พัฒนาระบบน้ำและชลประทานเกษตร 3) สร้างระบบข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนการใช้ที่ดิน 4) แนะนำอาชีพทางเลือกที่เหมาะสมกับพื้นที่ 5) เพิ่มทักษะ องค์ความรู้ 6) พัฒนาระบบเกษตร 7) สร้างการรวมกลุ่ม ผนวกภาคีทุนเสริม 8) พัฒนาระบบหรือกลไกตลาดรองรับพืชผลเกษตรทางเลือก และ 9) พัฒนาสวนพฤกษศาสตร์ป่าไผ่

ปัจจุบัน (ณ เดือนพฤษภาคม 2559) อบจ.เมืองจันท์ได้ดำเนินการถึงขั้นที่ 2 และ 3 โดยช่วงแรกได้ดำเนินโครงการ “นาแลกป่า” ซึ่งมีแนวคิดในการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชาวบ้าน โดยขอให้ชาวบ้านทำนาเพียง 1 ส่วนและคืนพื้นที่ป่า 3 ส่วน โดยในพื้นที่ทำนา 1 ส่วน (ไร่) อบต.เมืองจันท์ได้สนับสนุนการขุดร่องนา ปรับหน้าดิน เตรียมการจัดการน้ำให้ชาวบ้านปลูกข้าวหรือเกษตรผสมผสานที่ใช้พื้นที่น้อยแต่ให้ผลผลิตมาก รวมทั้งจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ สนับสนุนหลักสูตร ความรู้ กล้าข้าว เมล็ดพันธุ์ ซึ่งใช้เงินทุนประมาณ 15,000-25,000 บาทต่อไร่ ส่วนพื้นที่ที่จะคืนเป็นพื้นที่ป่า 3 ส่วน (ไร่) นั้น อบจ. ทำสัญญากับชาวบ้านเพื่อไม่ให้ชาวบ้านรุกกล้าพื้นที่ป่าอีก มีการตั้งคณะกรรมการควบคุมพื้นที่ป่าชุมชน เพาะ/ขยายโรงเรือนเพาะกล้าไม้ จัดกิจกรรมการบวชป่า สืบชะตาแม่น้ำ ทำแนวกันไฟและบริหารป่าชุมชนอย่างยั่งยืนซึ่งจะใช้เงินทุนประมาณ 10,350 บาทต่อไร่

อบต.เมืองจันท์ได้ดำเนินโครงการนาแลกป่ามาตั้งแต่ปี 2557 โดยในปี 2557-2558 ได้กำหนดพื้นที่เป้าหมายจำนวน 315.25 ไร่ และขอคืนพื้นที่เพื่อปลูกป่าไปแล้ว 150 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 48 และรอปลูกในฤดูกาลหน้าอีก 165.25 ไร่ ส่วนในปี 2559 ตำบลเมืองจันท์มีพื้นที่ที่ขอคืนเป็นพื้นที่ป่า จำนวน 1,429 ไร่

นอกจากนี้ อบต.เมืองจันท์ยังได้พัฒนาในส่วนของปัจจัยการผลิต นั่นคือ แหล่งน้ำที่จะช่วยสนับสนุนให้ชาวบ้านเปลี่ยนไปทำการเกษตรทางเลือก อบต.จึงได้ดำเนินโครงการพัฒนาระบบท่อส่งน้ำและบ่อพวงเพื่อการเกษตรโดยได้ดำเนินการตามระบบชลประทานเหมืองฝายที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน มีระบบ “ท่ระดับน้ำ” ทำงานในฤดูฝน ขับเคลื่อนด้วยกลไกชุมชน นอกจากนี้ ยังได้เพิ่มประสิทธิภาพของอ่างเก็บน้ำซึ่งแต่เดิม มีการจัดการแบบแยกส่วนและอ่างเก็บน้ำไม่สามารถกักเก็บน้ำในฤดูแล้งได้ อบต.เมืองจันท์ได้ดำเนินการขุดลอกอ่างเก็บน้ำเพื่อให้อ่างเก็บน้ำได้ ขุดระบบลำเหมืองเพื่อเชื่อมน้ำเข้าหากันโดยอ่างเก็บน้ำจำและอ่างหัววะสามารถส่งน้ำมาหนุนเสริมยังสระป่าตึงได้ จากนั้นจึงสร้างประตูกายน้ำที่สระป่าตึงซึ่งเป็นจุดพักและกระจายน้ำเข้าสู่พื้นที่การเกษตร เพิ่มประสิทธิภาพการจ่ายน้ำโดยพัฒนา/ซ่อมแซมระบบเหมืองสำหรับพื้นที่เกษตรและ

สร้างกลไกขับเคลื่อนเหมืองฝายโดยประชุมปรึกษาหารือร่วมกับกลุ่มผู้ใช้น้ำในพื้นที่ รวมทั้งบริหารจัดการน้ำในพื้นที่เพื่อชะลอและกักเก็บน้ำไว้ในพื้นที่ให้ได้มากที่สุดด้วยการขุดสระหรือทำแก้มลิงในพื้นที่หลายๆ จุดหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ทฤษฎีหลุมขนมครก” ผลจากการบริหารจัดการน้ำด้วยระบบดังกล่าว ทำให้มีผู้ได้รับผลประโยชน์ 624 ครัวเรือน พื้นที่การเกษตร 721 ไร่ ส่งผลให้ในปี 2559 เป็นปีแรกที่มีน้ำสำหรับ “ปลูกพืชหลังนา” อาทิ ลำไย ลิ้นจี่ มะม่วง มีจำนวนผู้ปลูก 30 ราย รวมพื้นที่ 86 ไร่

อย่างไรก็ดี ภารกิจการพัฒนาพื้นที่ป่ามีใช้ภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) เพียงผู้เดียวและในความเป็นจริง อปท.มีข้อจำกัดหลายประการทั้งในเชิงกฎหมายและงบประมาณ อบต.เมืองจึงต้องขออนุญาตหน่วยงานต่างๆ ทั้งกรมป่าไม้ กรมอุทยานฯ และต้องการรับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่อบต.เมืองจึงได้จัดตั้งกองทุนชุมชนรักษ์ป่า่านซึ่งบริหารโดยมูลนิธิรักษ์เมือง่านเพื่อเป็นช่องทางในการระดมพลังความร่วมมือจากคนภายนอกพื้นที่ที่ห้วยฝายป่าในจังหวัดน่าน

ประชาสังคมร่วมรับผิดชอบ

วิทยากรที่เป็นผู้แทนจากภาคประชาสังคม คุณหาญณรงค์ เยาวเลิศ ประธานมูลนิธิเพื่อการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ (ประเทศไทย) ได้แสดงความคิดเห็นต่อกลไกที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการน้ำทั้งระดับชาติและระดับลุ่มน้ำซึ่งจะต้องปรับปรุงในแง่แนวทางการทำงานและกฎระเบียบรองรับเพื่อให้สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การจัดทำยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของภาครัฐว่า ควรเปิดให้ภาคประชาสังคมมีส่วนร่วมวางแผนและร่วมตัดสินใจมากขึ้น ที่ผ่านมภาครัฐมักจะเน้นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยให้เกษตรกรลดทำนาปรังซึ่งเป็นวิธีการที่ไม่ยั่งยืน ควรให้คณะกรรมการลุ่มน้ำได้มีส่วนร่วมทั้งการวางแผนน้ำท่วมและน้ำแล้งอย่างแท้จริงและให้มีกฎหมายรับรองคณะกรรมการลุ่มน้ำและจัดทำแผนตั้งแต่ระดับลุ่มน้ำย่อยสู่ลุ่มน้ำใหญ่และระดับประเทศต่อไป

รูปที่ 4 คุณหาญณรงค์ เยาวเลิศ ประธานมูลนิธิเพื่อการบริหารจัดการน้ำแบบบูรณาการ (ประเทศไทย)

ในแง่ความตระหนักของคนเมืองต่อปัญหาภัยแล้ง-น้ำท่วม คุณหาญณรงค์ได้ตั้งคำถามที่น่าสนใจว่า คนกรุงเทพฯ หรือปริมณฑลรู้หรือไม่ว่า คนใช้น้ำจากลุ่มน้ำใดซึ่งคาดว่าคนส่วนใหญ่ไม่ทราบ สะท้อนให้เห็นว่าคนเมืองยังไม่มี ความตระหนักถึงความรับผิดชอบร่วมกันต่อประเด็นปัญหาเรื่องทรัพยากรน้ำ อีกทั้งหน่วยงานภาครัฐก็ไม่ได้มีมาตรการให้คนเมืองลดการใช้น้ำอย่างจริงจัง มีเพียงการติดป้ายประกาศขอความร่วมมือให้ช่วยกันประหยัดน้ำ นอกจากนี้ ยังได้แสดงความเป็นห่วง

ต่อโครงการของหน่วยงานรัฐที่มีการขุดต้นไม้ริมแม่น้ำออก ทำให้แม่น้ำกลายเป็นคลองส่งน้ำซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของแม่น้ำเป็นอย่างมาก คุณหาญณรงค์เสนอให้ภาครัฐประกาศ “เขตคุ้มครองแม่น้ำ” และ “คืนแม่น้ำให้เป็นระบบนิเวศ”

ผลานความร่วมมือจากปลายนาสู่มหานคร

สำหรับประเด็นความร่วมมือรับผิดชอบและร่วมกันบริหารจัดการความเสี่ยงภัยพิบัติระหว่างเมืองและชนบทนั้น วิทยากรท่านสุดท้าย ดร.ธงชัย โจนกานันท์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการภัยพิบัติ สังกัดกรมโยธาธิการและผังเมืองได้ให้ความเห็นว่าเมืองเป็นสาเหตุของการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เนื่องจากเมืองเป็นศูนย์กลางการบริโภคและใช้ทรัพยากรมากที่สุด และปล่อยของเสียมากที่สุด ดังนั้น คนเมืองจึงต้องบริโภคน้อยลง ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ลดการเบียดเบียนธรรมชาติ เร่งฟื้นฟูธรรมชาติซึ่งต้องเร่งดำเนินการก่อนที่ภัยพิบัติจะเกิดระดับวิกฤติ ทั้งนี้ ประเด็นปัญหาการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินเป็นปัญหาระดับชาติ ไม่ใช่ปัญหาของท้องถิ่น พบว่าในหลายพื้นที่ไม่สามารถพัฒนาระบบระบายน้ำท่วมหรือ floodway เพื่อป้องกันน้ำท่วมได้เนื่องจากเป็นที่ดินของนายทุน/ผู้มีอิทธิพล ประเทศไทยควรให้ความสำคัญกับการวางผังเมืองเชิงนิเวศ เพื่อให้เมืองเป็นเมืองที่รักษาสมดุลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ

รูปที่ 5 ดร.ธงชัย โจนกานันท์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการภัยพิบัติกรมโยธาธิการและผังเมือง

อภิปรายและสรุป

ในช่วงอภิปรายร่วมกันของวิทยากรทั้งสี่ท่านในประเด็นเกี่ยวกับ “โอกาส/ความเป็นไปได้หรืออุปสรรค/ข้อจำกัด” ในการสร้างความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ เพื่อให้เกิดความรับผิดชอบร่วมกันทั้งพื้นที่ปลายนาและพื้นที่มหานคร โดยวิทยากรตัวแทนจากปลายนา คุณสำรวย ผิดผลได้กล่าวถึงโอกาสในการสื่อสารที่สังคมปัจจุบันเข้าถึงกันได้ง่ายขึ้นและสะดวกขึ้นผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ ทำให้เกิดพลังของกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ในพื้นที่และโอกาสของพลังเล็กๆ ในชุมชนชนบท ภาคเกษตรกรรมที่รวมกลุ่มกันเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ อาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชนจนนำไปสู่การจัดตั้งกองทุนที่ได้รับการยอมรับและการสนับสนุนต่อยอดจากภายนอกมากขึ้นและการขยายเป็นเครือข่าย

คุณหาญณรงค์ เยาวเลิศ ยังได้เสริมถึงความสำคัญของการปรับทัศนคติ ความเชื่อในระดับปัจเจกบุคคล รวมทั้งการปรับเปลี่ยนกลไกการทำงาน รวมถึงกฎหมายและกฎระเบียบต่างๆ เช่นการปรับกฎระเบียบที่เป็นอุปสรรคต่อการทำเกษตรผสมผสานและธนาคารต้นไม้ ภาครัฐต้องเชื่อว่าชาวบ้านสามารถรักษาป่าได้แต่ต้องเปิดให้ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ที่ลงทุนในพื้นที่ได้บ้างเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ชาวบ้านเพิ่มพื้นที่ป่า ภาครัฐควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการเพิ่มพื้นที่ป่าและควรเพิ่มความร่วมมือระหว่างหน่วยงานด้วยกัน

คุณเลิศชัย ศรีอนันต์ ได้แลกเปลี่ยนมุมมองจากประสบการณ์ของกรมชลประทานในการจัดสรรทรัพยากรน้ำที่อยู่อย่างจำกัดให้เกิดการใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างสมดุล โดยมีบทเรียนจากการบริหารจัดการกลุ่มขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพมากกว่ากลุ่มขนาดใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน โดยพบว่ากลุ่มย่อยๆ สามารถสื่อสารระหว่างกันได้ดีกว่า

ดร.ธงชัย โจรนกนันท์ ได้อภิปรายถึงอุปสรรคสำคัญในการบริหารจัดการที่ขาดความร่วมมือในขณะที่ปัญหากำลังดำเนินไปสู่ภาวะวิกฤติ กลไกที่บิดเบี้ยวทำให้การบริหารจัดการและการบังคับใช้กฎหมายของรัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรนั้นไม่เป็นไปอย่างสมดุล จุดเริ่มต้นนั้นจึงควรปรับจากปัจเจกบุคคล การร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการแก้ไขปัญหา การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด

รูปที่ 6 ช่วงอภิปรายรวม

นอกจากนี้ ยังมีผู้ร่วมเสวนาได้ให้ข้อคิดเห็นเพิ่มเติมในส่วนมาตรการที่สร้างความร่วมรับผิดชอบระหว่างคนเมืองและคนชนบทโดยเห็นว่า มาตรการณรงค์ขอความร่วมมือให้ประหยัดน้ำอาจจะใช้ไม่ได้ผลกับคนเมืองจึงเสนอให้ใช้มาตรการทางกฎหมายและมาตรการทางเศรษฐศาสตร์โดยเพิ่มอัตราค่าธรรมเนียมการใช้น้ำประปาให้สูงขึ้นและเก็บภาษีน้ำเสียเพิ่มเติมเพื่อลดการใช้น้ำอย่างสิ้นเปลืองและภาครัฐสามารถนำเงินภาษีที่จัดเก็บไปใช้ แก้ปัญหาน้ำเสีย น้ำท่วม น้ำแล้งได้ นอกจากนี้ ทุกภาคส่วนควรต้องช่วยกันสื่อสารข้อมูลไปสู่สาธารณะให้ตระหนักถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมอันเกิดจากการบริโภคของทุกคนและทุกคนมีบทบาทหน้าที่ที่จะต้องช่วยกันและกัน แม้ว่าการเสวนาในครั้งนี้ได้มีบทสรุปที่ชัดเจนต่อมาตรการหรือแนวปฏิบัติในระดับปัจเจกบุคคลว่าคนเมืองต้องปฏิบัติอย่างไรจึงจะสามารถร่วมรับผิดชอบกับคนปลายน้ำได้อย่างสมดุล แต่นับเป็นจุดเริ่มต้นที่จะกระตุ้นให้ทุกภาคส่วนร่วมกันแสวงหาแนวทางการสร้างความร่วมมือเพื่อรับมือกับภัยพิบัติที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและอันเป็นผลจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติของมนุษย์